

Geschiedenis van de Joden in Nederland

Niels van Driel

De geschiedenis van de Joden in Nederland kent vele gezichten. De redactie van een nieuw overzichtswerk typeert het als een verhaal van gouden tijdperken en zwarte bladzijden, van tolerantie en discriminatie, van afzondering en aanpassing. Het gaat over rabbijnen en bestuurders, socialisten en liberalen, arbeiders en intellectuelen. Het speelt zich af in dorpen en steden, krotten en grachtenpanden.

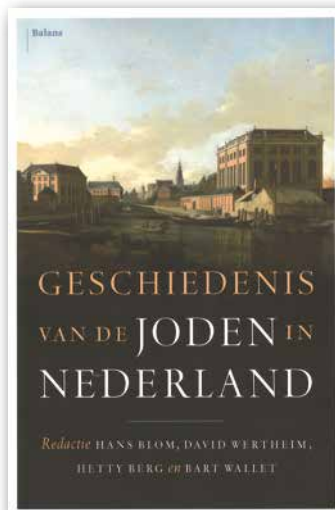
De openingsschets van het nieuwe totaaloverzicht over de Joden in ons land belooft een heel divers verhaal. De redactie en haar medeauteurs maken deze belofte volop waar. Zij hebben een handboek geschreven dat de kleurenrijkdom van het jodendom in Nederland door de eeuwen heen uitstekend in beeld brengt.

Donker

De eerste sporen van Joden in de Noordelijke Nederlanden dateren van omstreeks 1400. Geleidelijk neemt hun aantal toe. Makkelijk hebben zij het niet. Zowel de kerk als de wereldlijke overheid isoleert hen, omdat zij met hun afwijkende geloofsopvattingen een gevaar zouden vormen voor de christelijke samenleving. Doordat publieke functies voor hen onbereikbaar zijn en zij geen lid van gilden voor handel en nijverheid mogen worden, komt de geldhandel voor een groot deel in hun handen. De keerzijde hiervan is dat de woorden Jood en woekeraar min of meer synoniem worden. Een negatieve invloed heeft ook dat de kerk hen bestempelt als een verdoemd volk als straf voor de kruisiging van Jezus. De beeldvorming van de Joden is bijna uitsluitend negatief. Nederland vormt hierop geen uitzondering.

Uniek

Anders vergaat het de Joden vanaf het eind van de zestiende eeuw. Gewetensvrijheid

is een van de belangrijkste grondprincipes van de Republiek. Van elders verbannen en gevluchte Joden vestigen zich in Holland. Langzamerhand keren veel Joden, die in Zuid-Europa gedwongen christen zijn geworden, terug tot het geloof van hun vaders. Velen verdienen goudgeld in de handel, anderen werken als arbeiders, kleine handelaars en artsen. Hun internationale netwerk is van grote waarde voor stadsbesturen, die hen daarom grotere vrijheden gunnen dan andere minderheden. De auteurs spreken van een unieke positie in de Joodse geschiedenis.

Participatie

Later komt er sociaal antisemitisme op, bijvoorbeeld stereotypen van Joden als onbetrouwbaar, geld- en machtsbelust. Maar de meeste Joden voelen zich veilig en geïntegreerd in hun thuisland. In het voetspoor van de Franse Revolutie krijgen zij ook hier gelijke burgerrechten. In steeds sterkere mate gaan zij participeren in de samenleving. Velen draaien volop mee in uiteenlopende sociale groepen, politieke bewegingen en – later – zuilen. Toch blijven zij ook herkenbaar als groep en blijft sociaal antisemitisme opgeld doen. Politiek-juridisch was de emancipatie en participatie succesvoller dan sociaaleco-

nomisch. Het mengproces met andere Nederlanders zorgt er, paradoxaal genoeg, ook voor dat zij minder weerbaar zijn dan elders. Driekwart van de Joden in Nederland overleeft de Tweede Wereldoorlog niet.

Vloeibaar

De verschrikkingen resulteren na de oorlog in een versterkt saamhorigheidsgevoel, ook al blijven Joden een veelkleurige diversiteit vormen. Met grote inzet bouwen zij de gemeenschap weer op en versterken zij hun identiteit. Na 1950 worden, onder meer door gemengde huwelijken, de grenzen van de gemeenschap steeds vloeibaarder. De meerderheid beweegt zich inmiddels buiten de traditionele gemeenschapsstructuren. Toch blijven velen van hen in familiekring invulling geven aan hun Joodse identiteit. In deze periode ontstaan ook nauwere contacten met diverse kerken.

Boeiend

Het is waardevol dat de auteurs de stortvloed aan nieuwe literatuur hebben verwerkt in deze grondig herschreven versie van het gelijknamige overzichtswerk uit 1995. De auteurs hebben hun dikke boek goed leesbaar weten te houden. Sommige hoofdstukken zijn wat zwaar beladen met discussie met (eerdere) vakgenoten. Achterin het boek staat een beredeneerde literatuurlijst. Zou die discussie in een volgende editie hier niet een plek kunnen krijgen? Zodat dit belangrijke verhaal nog meer lezers blijft boeien. <

N.a.v. J.C.H. Blom, D.J. Wertheim, H. Berg en B.T. Wallet (red.)
Geschiedenis van de joden in Nederland
Uitgeverij Balans, Amsterdam 2017,
589 blz.; € 49,95